

Hemşirelik Öğrencilerinin Etik Sorunlara Yaklaşım Durumlarının Belirlenmesi

Determination of Nursing Students' Approaches to Ethical Problems

Mustafa Levent ÖZGÖNÜL¹ (ORCID: 0000-0003-4135-1643)

Nurcan KIRCA² (ORCID: 0000-0003-1856-4026)

Kerime BADEMLİ³ (ORCID: 0000-0002-3969-9010)

Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Antalya, TÜRKİYE

Akdeniz Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Antalya, TÜRKİYE

Sorumlu Yazar: Mustafa Levent Özgönül E-Posta: leventozgonul@akdeniz.edu.tr

Özet

Amaç: Bu çalışma hemşirelik öğrencilerinin etik sorunlara yaklaşımlarını belirlemek amacı ile yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem: Tanımlayıcı-kesitsel türde planlanmış olan çalışma Mayıs–Haziran 2019 tarihleri arasında Akdeniz Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi öğrencilerinde yapılmıştır. Araştırma verileri Kişisel Bilgi Formu ve Sağlık Alanında Etik Sorunlara Yaklaşım Ölçeği (SAESYÖ) ile toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler, Kruskal Wallis ve Mann-Whitney U testi kullanılmıştır.

Bulgular: Çalışma 603 öğrenci ile yürütülmüştür. Bu çalışmaya katılan öğrencilerin %19.1'i birinci sınıf, %24.5'i ikinci sınıf, %29.7'si üçüncü sınıf ve %26.7'si dördüncü sınıf olduğu bulunmuştur. Araştırmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin %67.2'sinin kadın, %66.3'ünün iş olanağının fazla olması nedeniyle bölümü tercih ettiği, %69.7'sinin hemşirelik bölümünü sevdiği ve %70.1'inin etik ile ilgili ders aldığı saptanmıştır. Öğrencilerin SAESYÖ'den aldıkları ortalama değer 53, alt boyutlarından ise “tıp etiğinin temel ilkelerine ilişkin algı düzeyi” 32, “tıp etiğinde değer ve standartlara yönelik algı düzeyi” 14, “kurallar ve yazılı etik kodlara yönelik algı düzeyi” 9'dur. Katılımcıların cinsiyete göre SAESYÖ'ye ilişkin yanıtları incelendiğinde “tıp etiğinin temel ilkelerine ilişkin algı düzeyi” (U = 33092.5, p = 0.000),

“tıp etiğinde değer ve standartlara yönelik algı düzeyi” (U = 35014.0, p = 0.011) ve “kurallar ve yazılı etik kodlara yönelik algı düzeyi” (U = 36293.5, p=0.048) alt boyutlarından aldıkları puanların sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark saptanmıştır.

Katılımcıların hemşirelik bölümünü sevme durumuna göre SAESYÖ'ye ilişkin yanıtları incelendiğinde, “SAESYÖ toplam” (U = 33790.5, p = 0.018) ile “tıp etiğinin temel ilkelerine ilişkin algı düzeyi” (U = 33680.5, p = 0.015) ve “kurallar ve yazılı etik kodlara yönelik algı düzeyi” (U = 34647.0, p = 0.045) alt boyutlarından aldıkları puanların sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark saptanmıştır.

Sonuç: Araştırmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin sağlık alanında yaşanan etik sorunlara yaklaşımlarının olumlu yönde olduğu

Anahtar sözcükler:

Etik sorun, etik yaklaşım, hemşirelik eğitimi, öğrenci hemşire

Keywords:

Ethic problem, ethical approach, nursing education, student nurse

Gönderilme Tarihi

Submitted: 19.02.2019

Kabul Tarihi

Accepted: 22.06.2020

bulunmuştur., katılımcıların verdikleri puanların yüksek ortalama ve ortanca değerlere sahip olması bu konuda kendilerini oldukça yeterli hissettiklerini düşündürmektedir.

Abstract

Objective: This study was conducted to determine the approach of nursing students to ethical problems.

Material and Method: Descriptive cross-sectional study was conducted between May and June 2019 at Akdeniz University Faculty of Nursing. The data of the study was collected with personal information form and Approach to Ethical Problems in Health Field Scale (AEPHFS). In the analysis of the data; Descriptive statistics, Mann-Whitney U test and Kruskal Wallis analysis were performed.

Results: The study was conducted with 603 students. It was found that the students participating in this study were 19.1% first grade, 24.5% second grade, 29.7% third grade and 26.7% fourth grade. It was determined that 67.2% of the nursing students participating in the research preferred the department because of the high employment opportunities of women, 66.3%, 69.7% liked the nursing department and 70.1% took lessons about ethics. The median value that students received from SAESYÖ is 53, and the sub-dimensions 'perception level of basic principles of medical ethics' 32, "perception level of values and standards in medical ethics" 14, 'level of perception for rules and written ethical codes' It is '9'.

When the responses of the participants regarding SAESYÖ are examined, the level of "perception of the basic principles of medical ethics" ($U = 33092.5, p = 0.000$), "the level of perception of values and standards in medical ethics" ($U = 35014.0, p = 0.011$) and "rules and the level of perception of the written ethical codes" ($U = 36293.5, p = 0.048$).

When the responses of the participants regarding the SAESYÖ according to the status of the nursing department are examined, "the level of perception of the basic principles of medical ethics" ($U = 33790.5, p = 0.018$) and "rules and rules" ($U = 33680.5, p = 0.015$) and "rules and There was a statistically significant difference between the rank averages of the scores they received from the sub-dimensions of perception levels" ($U = 34647.0, p = 0.045$).

Conclusion: It was found that the nursing students participating in the research have a positive approach to ethical problems in the field of health

GİRİŞ

Teknolojideki hızlı değişimler, hasta sağlık çalışanı ilişkilerini evriltme yönündedir. Günümüz sağlık sisteminin giderek karmaşıklaşan yapısı (teknolojinin tıp/sağlık uygulamalarında daha çok kullanılması) ve sağlık alanında yaşanan hızlı değişimler sağlık çalışanlarının etik sorunlarla karşılaşma olasılığını artırmaktadır. Bilgisayar sistemlerinin, büyük datanın ve yapay zekanın giderek sağlık uygulama alanına girmesi, sağlık alanının çalışma koşullarını hem bilim hemde etik açıdan değiştirmekte ve değişimlerin de artarak süreceği görülmektedir. Tüm bu değişimler, hemşirelerin etik sorunlar konusunda daha duyarlı olmalarını gerektirmektedir (1).

Sağlık alanında yaşanan değişimler etik eğitiminin önemini artırmış ve eğitim müfredatlarında giderek daha çok yer almasına neden olmuştur. Genel anlamda tıp ve sağlık etiği eğitiminin amacı, sağlık çalışanlarına hasta bakımının yönetiminde değerlerin önemli olduğunu anlayabilme yeteneği sağlamaktır (2). Hemşirelerin karşılaştıkları etik sorunları fark edebilmesi, sorunlar ile baş etmede doğru kararları alabilmesi ve yaşanan sorunları çözümlenebilmesi için etik duyarlılığın gelişmesi gerekmektedir (3). Etik duyarlılık, klinik karar verme ve kaliteli bakım vermenin ayrılmaz bir parçasıdır (4). Hemşirelerin etik duyarlılığının geliştirilmesi ve etik sorunları fark edebilmesi ve uygun bir şekilde çözümlenebilmesi için hemşirelik

uygulamalarının temel bir bileşeni olan etik, hemşirelik eğitim programında yer almalıdır (5,6). Yapılan çalışmalarda da hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamalar sırasında karşılaşabilecekleri etik sorunlar ile baş edebilmeleri için hazırlanmaları gerektiği vurgulanmaktadır (7,8).

Etik sorunlara yaklaşımda hemşirelerin etik normlar ve temel ilkeler konusunda bilgili olmaları ve mesleki uygulamalarına yansıtması beklenir. Tıp etiği ilkeleri, etik karar almada yol göstericidir ancak tam ve kesin ölçü birimleri olarak nitelendirilemez. Bununla birlikte ilkelerin, ikilemleri çözümlenmede rolleri vardır (9). Tıp/sağlık etiğinin temel ilkeleri, yararlılık ilkesi, zarar vermeme ilkesi, adalet ilkesi ve özerkliğe saygıdır. Yararlılık ilkesi başkalarına yararlı olmanın etik bir yükümlülük olarak kabul edilmesidir (10). Zarar vermeme ilkesi, başkalarına zarar verecek eylemde bulunmama yükümlülüğü olup, geleneksel tıp etiğindeki “öncelikle zarar verme” (“primum non nocere”) özdeyişi bağlamında yaygın olarak kullanılmaktadır. “Zarar vermeme,” ihtiyacı olan kişilere yardımcı olma ödevi olarak yansımaktadır (9).

Adalet kavramında bireylere adil ve eşit davranış biçimlerinden söz edilmektedir. Tıp/sağlık etiği bağlamında adalet, bireyin sağlık bakım hakkı olup olmadığı ve hangi hizmetlerin ne şekilde sunulacağı üzerine odaklanmasıdır (11). Özerkliğe saygı ilkesi, “bir kişinin amaçlarına ulaşmak için gerçekleştirmeye çalıştığı özerk inanç ve eylemlerine karışılmaması anlayışını yerleştirmeye çalışan etik bir tutumdur”. Sağlık alanında bu ilke, hastanın kişisel özerk değerlerine saygı göstermek ve seçeneklerini dikkate almak biçiminde hayata geçmektedir (12).

Hemşirelerin mesleki etik kodları ve değerleri konusunda bilgi sahibi olmaları ayrıca alanın yaşanabilecek değer sorunlarını tanıyabilmesi ve çözüm odaklı yaklaşabilmeleri açısından önemlidir (13). Bir grup ya da topluluğun ortak değerleri etik kodlar olarak adlandırılabilir. Etik

kodlar; kişilerin davranışlarını “gereklilik” olarak belirler “zorunluluk” olarak belirlemez. Etik kodların sağlık uygulamalarına yansması, alanın tüm paydaşlarının haklı beklentisidir. Sağlık bakım hizmetlerinde uyulması gereken ilke ve kuralların belirlendiği kod niteliğindeki metinlere örnek olarak hasta haklarına ait ulusal ve uluslararası metinler verilebilir (14). Etik kodlar hemşirenin mesleğine, meslektaşlarına, mesleki örgütüne, işbirliği yaptığı ve hizmet verdiği kişilere karşı sorumluluklarını belirtir. Meslek üyelerinin karşılaşabilecekleri etik sorunlar karşısında objektif, mantıklı ve güvenilir karar vermede etik kodlar rehberlik sağlar (15-17).

Hemşirelikte etik eğitimi, hemşirelik öğrencilerini etik karar alma sürecine aktif olarak katılmaya hazırlamada, hemşirelik eğitiminin temel bir unsuru olarak tanımlanmaktadır (18). Aynı zamanda hemşirelikte etik eğitimi ile etik sorunlara yaklaşım konusunda öğrencilerin profesyonel performansını arttırabileceği belirtilmektedir (7). Son yıllarda ülkemizde hemşirelikte etik eğitiminin önemi artmış ve hemşirelerin etik karar verme sürecine katılabilmesi için eğitim müfredatlarına eklenmeye başlamıştır (19,20). Ancak ülkemizde hemşirelikte etik eğitimi ile ilgili standart bir müfredat bulunmamaktadır. Akbaş, Tuncer ve Kadioğlu (2014) tarafından yapılan çalışmada etik eğitiminin okullara göre değişiklik gösterdiği ve dersin adının, içeriğinin ve süresinin farklı olduğu belirtilmektedir (21). Etik sorunların çözümünde ortaklaşabilmek için, etik eğitimi disiplinler arası bir yaklaşımla, tüm sağlık profesyonellerini de içine alacak şekilde ve ortak bir anlayış belirlenerek verilmesi gerektiği belirtilmektedir (22).

Hemşirelik öğrencilerinin yaşadıkları etik sorunlar ve bu sorunları etik çerçevede değerlendirmelerine ilişkin ülkemizde az sayıda çalışma bulunmaktadır. Öğrenci hemşirelerin klinikte yaşadıkları etik sorunların değerlendirildiği çalışmada, hemşirelik öğrencilerinin klinik öğretimde çeşitli etik

sorunlar yaşadıkları, bunların farkına varıp etik duyarlılık gösterebildikleri ancak etik karar verme sürecinde aktif rol alamadıkları ortaya çıkmıştır (23). Hemşirelik öğrencilerinin etik karar verebilme düzeyinin değerlendirildiği çalışmada klinik ortamda öğrenci hemşirelerin etik sorunlarla karşılaştıkları, etik sorunlara karar verirken ortalamanın üzerinde etik ilkelere yer verdikleri belirlenmiştir (24). Hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamalarda karşılaştıkları etik sorunları tanımlayıp irdelemeleri, karşılaşılan sorunların etik çerçevede değerlendirmelerinin geliştirilmesinin önemi nedeniyle etik sorunlara yaklaşım konusunda daha fazla araştırma yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada hemşirelik öğrencilerinin etik sorunlara yaklaşımlarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ - YÖNTEM

Tanımlayıcı-kesitsel türde planlanmış olan araştırma 01.05.2019-15.06.2019 tarihleri arasında Akdeniz Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi öğrencileriyle yürütülmüştür. Araştırmanın örneklemini, 2018-2019 Eğitim-Öğretim yılında Akdeniz Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi'nde birinci sınıfta 218, ikinci sınıfta 252, üçüncü sınıfta 273, dördüncü sınıfta 214 olmak üzere toplam 957 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada öğrencilerin % 63'üne (N = 603) ulaşılmıştır. Çalışmanın verileri Kişisel Bilgi Formu ve Sağlık Alanında Etik Sorunlara Yaklaşım Ölçeği (SAESYÖ) ile toplanmıştır. Kişisel Bilgi Formu yaş, cinsiyet, sınıf, bölümü sevmeye durumu, bölümü tercih etme nedeni, etik ile ilgili ders alma durumunu içeren altı sorudan oluşmaktadır. SAESYÖ; Kurt, Keser ve Gökmen tarafından 2015 yılında geliştirilmiş, 5'li Likert tipinde olup 13 maddeden oluşmaktadır (25). Ölçek maddeleri; "Birinci derecede önemli" 5 puan, "Çok önemli" 4 puan, "Orta düzeyde önemli" 3 puan, "Az önemli" 2 puan, "En az derecede önemli ya da önemsiz" 1 puan olarak değerlendirilmiştir. Ölçeğin; Tıp Etiğinin Temel İlkelerine İlişkin Algı Düzeyi (7

madde), Tıp Etiğinde Değer ve Standartlara Yönelik Algı Düzeyi (4 madde) ve Kurallar ve Yazılı Etik Kodlara Yönelik Algı Düzeyi (2 madde) olmak üzere üç alt boyutu bulunmaktadır. Ölçeğin Tıp Etiğinin Temel İlkelerine İlişkin Algı Düzeyi alt boyutundan en düşük 7 ve en yüksek 35 puan, Tıp Etiğinde Değer ve Standartlara Yönelik Algı Düzeyi alt boyutundan en düşük 4 ve en yüksek 20 puan, Kurallar ve Yazılı Etik Kodlara Yönelik Algı Düzeyi alt boyutundan ise en düşük 2 ve en yüksek 10 puan alınmaktadır. Ölçekten alınabilecek puan aralığı 13-65'dir. Ölçekten alınan puanların yüksek olması bireyin etik sorunlara yaklaşımının yüksek düzeyde, düşük olması ise etik sorunlara yaklaşım düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Ölçeğin orijinalinin Cronbach alfa değeri 0.805, alt boyutları için ise "tıp etiğinin temel ilkelerine ilişkin algı düzeyi" 0.717, "tıp etiğinde değer ve standartlara yönelik algı düzeyi" 0.835, "tıp etiğinde değer ve standartlara yönelik algı düzeyi" 0.859'dur (25). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.841, alt boyutları ise yukarıda belirtilen sıraya göre 0.820, 0.815 ve 0.827 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin bu çalışmada kullanılabilmesi için yazarlarından yazılı izin alınmıştır. Çalışmanın yürütülebilmesi için Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurul'undan etik onay alınmıştır (Onay numarası/Tarih: 442/08.05.2019). Öğrencilere Helsinki Bildirgesi doğrultusunda çalışmanın amacı açıklanmış ve sözlü onamları alınmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 25.0 paket programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Çalışma verileri değerlendirilirken, sayısal değişkenler için tanımlayıcı istatistikler (ortanca, çeyrek ve yüzdeler, minimum-maksimum değer), kategorik değişkenler için sıklıklar (sayı, yüzde) kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan ölçek ve alt boyutları için güvenilirlik analizi uygulanarak ölçek ve alt boyutların güvenilirlikleri için Cronbach alfa katsayısına bakılmıştır. Sayısal değişkenler (ölçek ve alt

boyutları) için Kolmogorov Smirnov testi uygulanarak değişkenlerin normal dağılıma uyum sağlamadıkları görülmüştür. Bu nedenle çalışmada parametrik olmayan istatistiksel yöntemlerden yararlanılmıştır. İki bağımsız grup arasındaki farklılıkları incelerken Mann Whitney U testi, ikiden fazla bağımsız grup arasındaki farklılıklarda ise Kruskal Wallis analizi kullanılmıştır. P değerinin 0.05'ten küçük olması anlamlı kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin (N = 603) sosyodemografik özellikleri incelendiğinde; %67.2'sinin (N = 405) kadın, %29.7'sinin (N = 179) üçüncü sınıfta olduğu, %66.3'ünün (N = 400) iş olanağının fazla olması nedeniyle bölümü tercih ettiği, %69.7'sinin (N = 420) hemşirelik bölümünü sevdiği ve %70.1'inin (N = 423) etik ile ilgili ders aldığı saptanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Demografik özellikler	Sayı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	405	67.2
Erkek	198	32.8
Eğitim Durumu		
Birinci sınıf	115	19.1
İkinci sınıf	148	24.5
Üçüncü sınıf	179	29.7
Dördüncü sınıf	161	26.7
Bölümü tercih etme nedeni		
Puanının yetmesi	123	20.4
İş olanağının fazla olması	400	66.3
Ailenin tercih etmesi	77	12.8
Mesleği sevmesi	105	17.4
Bölümü sevme durumu		
Evet	420	69.7
Hayır	183	30.3
Etik ile ilgili ders alma durumu		
Evet	423	70.1
Hayır	180	29.9
Toplam	603	100.0

Araştırmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin (N = 603) sağlık alanında etik sorunlara yaklaşım ölçeğine (SAESYÖ) ilişkin yanıtları incelendiğinde, ölçek ortanca değeri 65 tam puan üzerinden 53 (25p.-75p.; 48-59) olarak bulunmuştur. Tüm katılımcılar için SAESYÖ'nün alt boyutlarında, "tıp etiğinin temel ilkelerine ilişkin algı düzeyi" alt boyutu ortanca değeri 35 tam puan üzerinden 32 (25p.-

75p.; 29-35), "tıp etiğinde değer ve standartlara yönelik algı düzeyi" alt boyutu ortanca değeri 20 puan üzerinden 14 (25p.-75p.; 10-17), "kurallar ve yazılı etik kodlara yönelik algı düzeyi" alt boyutu ortanca değeri 10 tam puan üzerinden 9 (25p.-75p.; 8-9) olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin sağlık alanında yaşanan etik sorunlara yaklaşımlarının yüksek düzeyde olduğu

bulunmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Katılımcıların Sağlık Alanında Etik Sorunlara Yaklaşım Ölçeği (SAESYÖ) ve Alt Boyut

Maddeleri Puan Ortalamaları

SAESYÖ ve alt boyutları	Ortanca (25p.-75p.)	Min.-Maks.
Tıp Etiğinin Temel İlkelerine İlişkin Algı Düzeyi		
Hastanın yapılacak müdahalelere ilişkin rızasının (aydınlatılmış onamının) alınmaması	5 (4-5)	1-5
Hastaya gerçeğin söylenmemesi	4 (4-5)	1-5
Hastanın kişiliğine ve mahremiyetine saygı gösterilmemesi	5 (4-5)	1-5
Hastanın durumu ve kişiye özel diğer tüm bilgilerin sır olarak saklanmaması	5 (4-5)	1-5
Tedavi önceliğinde tıbbi gerekliliklere riayet edilmemesi	5 (4-5)	1-5
Sağlık çalışanlarının tedavi sorumluluğunu aksatması	5 (4-5)	1-5
Zayıfların/güçsüzlerin sağlık hizmetleri ile ilgili haklarının korunmaması	5 (4-5)	1-5
Toplam	32 (29-35)	11-35
Tıp Etiğinde Değer ve Standartlara Yönelik Algı Düzeyi		
Amirlerin ya da tanıdıkların hastayla ilgili özel istekleri	3 (2-5)	1-5
Ürün tanıtıcılarının kendi ürünleriyle ilgili özel istekleri	3 (2-4)	1-5
Hastayı görmeden ilaç yazılması yönündeki istekler	4 (3-5)	1-5
Tıbbi olmayan nedenlerle rapor/istirahat isteği	4 (2-5)	1-5
Toplam	14 (10-17)	4-20
Kurallar ve Yazılı Etik Kodlara Yönelik Algı Düzeyi		
Mesleki eğitim sırasında tıp etiği kurallarının yeterince öğrenilememesi veya içselleştirilememesi	5 (4-5)	1-5
Sağlık personelinin uyması gereken yazılı etik kurallarının yetersiz olması	4 (4-5)	1-5
Toplam	9 (8-10)	2-10
SAESYÖ Genel Toplam	53 (48-59)	21-65

Araştırmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin sosyodemografik özelliklerine göre sağlık alanında yaşanan etik sorunlara yaklaşım ölçeği ve alt boyutlarının toplam puanlarının sıra ortalamalarına ilişkin analiz sonuçları Tablo 3’de sunulmuştur. Katılımcıların cinsiyete göre SAESYÖ’ye ilişkin yanıtları incelendiğinde “tıp etiğinin temel ilkelerine ilişkin algı düzeyi” (U = 33092.5, p = 0.000), “tıp etiğinde değer ve standartlara yönelik algı düzeyi” (U = 35014.0, p = 0.011) ve “kurallar ve yazılı etik kodlara yönelik algı düzeyi” (U = 36293.5, p=0.048) alt

boyutlarından aldıkları puanların sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark saptanmıştır. Kadın hemşirelik öğrencilerinin tıp etiğinin temel ilkelerine ilişkin algı düzeyleri ile kurallar ve yazılı etik kodlara yönelik algı düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Erkek hemşirelik öğrencilerinin ise, tıp etiğinde değer ve standartlara yönelik algı düzeylerinin kadınlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların hemşirelik bölümünü sevme durumuna göre SAESYÖ’ye ilişkin yanıtları

incelendiğinde, “SAESYÖ toplam” (U = 33790.5, p = 0.018) ile “tıp etiğinin temel ilkelerine ilişkin algı düzeyi” (U = 33680.5, p = 0.015) ve “kurallar ve yazılı etik kodlara yönelik algı düzeyi” (U = 34647.0, p = 0.045) alt boyutlarından aldıkları puanların sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark saptanmıştır. Hemşirelik bölümünü seven öğrencilerin sağlık alanında yaşanan etik sorunlara yaklaşımları, tıp etiğinin temel ilkelerine ilişkin algı düzeyleri ile kurallar ve yazılı etik kodlara yönelik algı düzeylerinin sevmeyenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların etik ile ilgili ders alma durumlarına göre SAESYÖ'ye ilişkin yanıtları incelendiğinde, “tıp etiğinin temel ilkelerine ilişkin algı düzeyi” (U = 32956.5, p = 0.008) alt boyutundan aldıkları puanların sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark saptanmıştır. Etik ile ilgili ders almayan hemşirelik öğrencilerinin tıp etiğinin temel ilkelerine ilişkin algı düzeylerinin etik ile ilgili ders alan öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Tablo 3).

Öğrencilerin eğitim aldıkları sınıflara göre SAESYÖ'nin alt boyutları arasında Kruskal Wallis analizi yapılmış anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır (Tabloda gösterilmemiştir).

TARTIŞMA

Bu çalışmada öğrenci hemşirelerin karşılaştıkları etik sorunlara yönelik algıları, bu sorunları çözmeye konusunda hangi değerleri göz önünde bulundurdıkları ve etik sorunlar ile ilgili yaklaşımları değerlendirilmiştir. Çalışmada hemşirelik öğrencilerinin sağlık alanında yaşanan etik sorunlara yaklaşımlarının yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Kurt, Keser ve Gökmen (2015) tarafından yapılan çalışmada tıp fakültesi öğrencilerinde ise tıp etiğine ilişkin

ilkelerin, değer ve standartlara yönelik algıların ve kurallar ve yazılı etik kodlara yönelik algılarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirtilmektedir (25). Mesleğe adım atarken o mesleğin değerlerini edinme ideali çoğu öğrencide içselleşmiş durumdadır. Hemşirelik öğrencilerinin etik duyarlılıklarının yüksek olduğu, doğruluk, eşitlik ve özgürlük gibi mesleki değerlere yüksek düzeyde önem verdikleri bulunmuştur (26).

Öğrenci hemşirelerin etik sorunlara yaklaşım durumları alt boyutlarda cinsiyete göre farklılık göstermiştir, ancak ölçek toplam puanında fark bulunmamaktadır. Literatürde etik değerler ile ilgili yapılan benzer çalışmalarda, cinsiyet bağlamında baktığımızda; Özyer ve Azizoğlu (2010) tarafından yapılan çalışmada cinsiyetin etik tutumları üzerindeki etkisi olmadığı ortaya çıkmıştır (27). Ülkemizde yapılan bir başka çalışmada ise cinsiyetin hemşirelik öğrencilerinde etik duyarlılık üzerine etkili olmadığı ortaya çıkmıştır (28). Salar ve arkadaşları (2016) tarafından yapılan çalışmada da etik duyarlılığın cinsiyet faktöründen etkilenmediği belirtilmektedir(29). Hemşirelerin etik kodlara uyma düzeyi ve etkileyen faktörlerin değerlendirildiği çalışmada da etik kodlara uyma düzeyinin cinsiyet faktöründen etkilenmediği ortaya çıkmıştır (16). Sağlık çalışanlarında etik yargıların cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini araştıran çalışmada ise kadınların erkeklere göre daha etik davrandığı belirtilmektedir (30). Birçok çalışmada etik duyarlılığın cinsiyete göre farklılık göstermediği gözlenmektedir. Bazı çalışmalarda olduğu gibi çalışmamızda etik duyarlılığın cinsiyete göre farklılık göstermesinin nedenleri yapılacak nitel araştırmalarla açıklanabilir.

Öğrenci hemşirenin hemşirelik bölümüne sevk ya da sevmeyerek devam etmesi etik ve mesleki gelişim için dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Hemşirelik bölümünü sevmeme

durumu öğrencinin hastaya isteyerek yeterli düzeyde bakım vermesini engelleyebilir. Bu durumun hasta bakım sürecinde etik açıdan uygun olmayan davranışlara neden olabileceği belirtilmektedir (31). Bu çalışmada öğrenci hemşirelerin hemşirelik bölümünü sevme durumlarının etik sorunlara yaklaşım durumları üzerinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Hemşirelik mesleğini sevmek, mesleğin temel değerlerinin ve tıp etiğinin temel kavramlarının eğitim sürecinde içselleştirilmesine ve bu bağlamda etik duyarlılığın artmasına katkısı olabilir. Literatürde etiğe ilişkin diğer çalışmalarda; etik duyarlılık ile hemşirelik mesleğini isteyerek seçme arasındaki ilişki değerlendirilmiş olup, hemşirelik mesleğini isteyerek seçen öğrencilerin etik duyarlılıklarının yüksek olduğu belirtilmiştir (32). Gürdoğan, Aksoy ve Kınıcı (2018) tarafından yapılan çalışmada ise öğrencilerin mesleği isteyerek seçip seçmeme durumlarının etik duyarlılık düzeyleri üzerinde anlamlı fark olmadığını göstermişlerdir(26).

SONUÇ

Bu çalışmada, araştırmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin sağlık alanında yaşanan etik sorunlara yaklaşımlarının yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur. Sağlık çalışanlarının etik duyarlılığına ilişkin farkındalığı artırılarak etik sorunları tanıma ve çözümünün sağlanabilmesi oldukça önemlidir (33). Hemşirelik öğrencilerinin etik sorunlara yaklaşım düzeylerinin iyi olabilmesi, profesyonel açıdan mesleki etik değerlerle donanımlı olması ile mümkündür. Mesleki değerlere sahip, etik duyarlılığı yüksek, hastasına değer veren sağlık çalışanlarının yetiştirilmesi tıp ve sağlıkta etik eğitiminin en önemli sorunsalı olmuş ve olmaya devam edecektir. İyiyi doğruyu arama ve evrensel olarak kabul edilebilecek normlar oluşturma çabası olan etik kavramının doğası

gereği tıp ve sağlık etiği eğitimi açısından da en iyiyi bulma ve normlar oluşturma arayışı ve çalışmaları kuşkusuz devam edecektir. Öğrenci hemşireler etik sorunlara yaklaşım ve etik karar verme sürecinin etkin yönetilmesinde rol almaları konusunda cesaretlendirilmelidirler. Bu kapsamda hemşirelik müfredatında etik dersi kuramsal ve uygulamalı olarak yürütülmesi etkin ve etkili olabilir. Ayrıca hemşirelikte etik eğitiminde, etik sorunları ve sorunlara çözüm yollarını gösteren senaryolar hazırlanarak öğrencilere deneyimleri ile ilgili duygularını tartışması için fırsat verilmesi etik sorunları saptayabilmeleri açısından daha da öğretici olabilir.

Araştırma verileri toplanırken dönem sonu olması nedeniyle öğrenciler devamsızlıklarını kullandıkları için fakültede eğitim ve öğrenim gören öğrencilerin tamamına ulaşamaması bir sınırlılık olarak düşünülmüştür.

Teşekkür

Araştırmacılar çalışmaya katılan tüm katılımcılara teşekkür eder.

Çıkar çatışması: Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal Destek: Araştırma için sponsor desteği alınmamıştır.

Tablo 3. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre SAESYÖ ve Alt Boyutlarının Puanlarının Sıra Ortalamaları

Demografik özellikler	SAESYÖ Toplam		Tıp Etiğinin Temel İlkelerine İlişkin Algı Düzeyi		Tıp Etiğinde Değer ve Standartlara Yönelik Algı Düzeyi		Kurallar ve Yazılı Etik Kodlara Yönelik Algı Düzeyi	
	Ortanca (25p.-75p)	Min-Maks	Ortanca (25p.-75p)	Min-Maks	Ortanca (25p.-75p)	Min-Maks	Ortanca (25p.-75p)	Min-Maks
Cinsiyet								
Kadın	53 (49-58)	29-65	33 (30-35)	19-35	13 (10-17)	4-20	9 (8-10)	2-10
Erkek	53 (47-59)	21-65	31 (28-34)	11-35	15 (12-18)	4-20	8.5 (7-10)	2-10
Test değeri	U:38613.5 Z:-0.738 p:0.460		U:33092.5 Z:-3.526 **p:0.000		U:35014.0 Z:-2.539 *p:0.011		U: 36293.5 Z:-1.975 *p:0.048	
Hemşirelik bölümünü sevm durumu								
Evet	54 (49-59)	23-65	32 (29-35)	11-35	14 (11-17)	4-20	9 (8-10)	2-10
Hayır	52 (47-58)	21-65	32 (28-34)	15-35	14 (10-17)	4-20	9 (7-10)	2-10
Test değeri	U:33790.5 Z:-2.362 *p:0.018		U: 33680.5 Z:-2.443 *p: 0.015		U:37757.0 Z:-0.344 p:0.731		U:34647.0 Z:-2.007 *p:0.045	
Etik ile ilgili ders alma durumu								
Evet	53 (49-58)	25-65	32 (29-34)	15-35	14 (10,5-17)	4-20	9 (8-10)	2-10
Hayır	54 (48-61)	21-65	33 (30-35)	11-35	14 (10-18)	4-20	9 (7-10)	2-10
Test değeri	U: 36230.5 Z: -0.941 p: 0.347		U: 32956.5 Z: -2.642 **p: 0.008		U:37610.5 Z:-0.236 p: 0.814		U:36818.0 Z:-0.667 p:0.504	

KAYNAKLAR

Ethics.1994;2(2):57-60.

1. Yeom HA, Ahn SH, Kim SJ. Effects of ethics education on moral sensitivity of nursing students. *Nurs Ethics*. 2017;24(6): 644-652.
2. Musick DW. Teaching medical ethics: a review of the literature from North American medical schools with emphasis on education. *Med Health Care Philos*.1999;2(3):239-54.
3. Borhani F, Abbaszadeh A, Mohsenpour M. Nursing students' understanding of factors influencing ethical sensitivity: a qualitative study. *Iran J Nurs Midwifery Res*. 2013;18(4):310-315.
4. Van Der Zande M, Baart A, Vosman F. Ethical sensitivity in practice: finding tacit moral knowing. *J Adv Nurs*. 2014;70(1):68-76.
5. Kunyk D, Austin W. Nursing under the influence: a relational ethics perspective. *Nurs Ethics*.2012;19(3):380-389.
6. Lechasseur K, Caux C, Dollé S, Legault A. Ethical competence: an integrative review. *Nurs Ethics*.2018;25(6):694-706.
7. Dehghani A. Factors affecting professional ethics development in students: a qualitative study. *Nurs Ethics*. 2019; 0969733019845135.
8. Sinclair J, Papps E, Marshall B. Nursing students' experiences of ethical issues in clinical practice: a New Zealand study. *Nurse Educ Pract*. 2016;17:1-7.
9. Aydın E, Ersoy N. Tıp etiği ilkeleri. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*.1995;3(2):48-52.
10. Aydın E, Ersoy N. Tıbbi etikte yararlılık ilkesi. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*.1994;2(2):57-60.
11. Ersoy N, Aydın E. Tıp etiğinde adalet ilkesi. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*.1994;2(2):61-63.
12. Ersoy N, Aydın E. Tıbbi etikte özerklik ve özerkliğe saygı ilkesi. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*.1994;2(2):71-74.
13. Noureddine S. Development of the ethical dimension in nursing theory. *Int J Nurs Pract*. 2001;7(1): 2–11.
14. Aydın E. Tıp Etiğine Giriş. Ankara; Pagem Yayıncılık; 2001.
15. Burkhardt AM, Nathaniel AK. Etik karar verme. İçinde:Ecevit Alpar Ş, Bahçecik N, Karabacak Ü, (editörler). Çağdaş Hemşirelikte Etik. Üçüncü Baskı. İstanbul, İstanbul Medikal Yayıncılık; 2013: 116-141.
16. Akıncı AÇ, Pınar R. Hemşirelerin etik kodlara uyma düzeyleri ve etkileyen faktörler. *HEMAR-G*.2011;1: 5-13.
17. Meulenbergs T, Verpeet E, Schotsmans P, Gastmans C. Professional codes in a changing nursing context: literature review. *J Adv Nurs*. 2004;46(3):331-336.
18. Tuveson H, Lützn K. Demographic factors associated with moral sensitivity among nursing students. *Nurs Ethics*. 2017;24(7):847-855.
19. Boz İ, İnce S. Bakım etiği dersinin öğrenci hemşirelerin etik duyarlılık düzeyine etkisi: Karşılaştırmalı bir çalışma. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*. 2019;27(1):40-47.
20. Üstün Ç, Korhan EA, Yılmaz DU.

- Hemşirelikte etik eğitiminin etkinliğini değerlendirme ölçeği'nin Türkçe geçerlik güvenirlik çalışması. Nobel Med. 2018;14(1):31-38.
21. Akbaş M, Tuncer İ, Kadıoğlu S. Lisans düzeyindeki hemşirelik okullarında etik eğitiminin durumu. DEUHYO ED. 2014;7(3):206-211.
22. Gül Ş, Genç-Kuzuca İ, Yalım NY. Hemşirelerin etik eğitiminin meslek hayatına yansımaları konusundaki görüşleri. TJOB. 2016;3(2):85-97.
23. Korhan EA, Ceylan B, Üstün Ç, Kırşan M. Hemşirelik öğrencileri gözüyle klinik alanda etik sorunlar. Ege Tıp Dergisi. 2018;57(2):75-81.
24. Kurt FY, Atay S, Arıkan D. Hemşirelik öğrencilerinin etik karar verebilme düzeyi. Türkiye Klinikleri J Med Ethics. 2013;21(2):79-87.
25. Kurt E, Keser A, Gökmen Y. Etik sorun ölçeği geliştirme çalışması. Tıp fakültesi öğrencilerine yönelik bir uygulama. Nobel Med. 2015;11(1):55-63.
26. Gürdoğan EP, Aksoy B, Kınıcı E. Hemşirelik öğrencilerinin etik duyarlılık düzeyleri ve mesleki değerler ile ilişkisi. SHYD. 2018;5(3):147-154.
27. Özyer K, Azizoğlu Ö. Demografik değişkenlerin kişilerin etik tutumları üzerindeki etkileri. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi. 2010;6(2):59-84.
28. Aykan EB, Fidancı BE, Yıldız D. Hemşirelik öğrencilerinde ahlaki olgunluk ve etik duyarlılığın değerlendirilmesi. SBÜHD.2019;1(2):84-91.
29. Salar AR, Zare S, Sharifzadeh E. The survey of nursing students' ethical sensitivity. Biol Med. 2016;8(5):1-4.
30. Valentine S, Godkin L, Page K, Rittenburg T. Gender and ethics: ethical judgments, ethical intentions, and altruism among healthcare professionals. Gender in management. An International Journal. 2009; 24(2):112-30.
31. Pedersen B, Sivonen K. The impact of clinical encounters on student nurses' ethical caring. Nurs Ethics. 2012; 19(6):838-848.
32. Kilic Akca N, Simsek N, Efe Arslan D, Senturk S, Akca D. Moral sensitivity among senior nursing students in Turkey. International Journal of Caring Sciences. 2017;10(2):1031-1039.
33. Taylan S, Arslan S. Hastane öncesi alanda ve hastane acil servislerinde çalışan sağlık ekibinin etik duyarlılıklarının belirlenmesi. Mersin Üniv Sağlık Bilim Derg. 2017;10(2):100-112.